Valentin TOMULEŢ

BASARABIA LA 1828: PROCESE DEMOGRAFICE, STRUCTURI SOCIALE ŞI CONFESIUNI RELIGIOASE (Descrisă într-un memoriu prezentat instituţiilor imperiale ruse) (Partea I)

Formularea problemei

Fiecare ţară are propriul său patrimoniu ştiinţific şi cultural, care reprezintă nu altceva decât istoria necunoscută, diversă, specifică şi frumoasă a fiecărui popor în parte, făcându-l astfel inegalabil.

În prezent, în majoritatea ţărilor, se atestă un interes sporit faţă de materialele şi documentele patrimoniale de arhivă, cu ajutorul cărora poate fi cunoscută şi scrisă istoria propriei naţiuni.

În majoritatea cazurilor, sursele istorice n-au fost create iniţial în postura de izvoare, dar devin izvoare în anumite circumstanţe, când nimeresc în raza preocupărilor ştiinţifice, când dosarul de arhivă este deschis şi examinat de cercetător, care are de soluţionat o problemă ştiinţifică.

Cercetarea izvoarelor vechi, în cazul nostru ale celor de arhivă inedite, din prima jumătatea a secolului al XIX-lea, are o importanţă deosebită pentru cunoaşterea istoriei Basarabiei în epoca modernă.

În acest context, o sursă deosebită, strict obligatorie şi necesară în studierea diverselor probleme de istorie modernă a Basarabiei sunt datele statistice, adunate şi sistematizate de administraţia imperială rusă pe parcursul secolului al XIX-lea, din care face parte şi statistica sau Memoriul de la 1828, prezentat de administraţia regională a Basarabiei instituţiilor imperiale din Sankt Petersburg.

Caracteristica generală a memoriului

Memoriul din 1828 este depozitat în Fondul *Cancelaria guvernatorului Basarabiei* (*ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, ff. 1-69 verso) şi a fost prezentat de instituţiile regionale administraţiei imperiale din Sankt Petersburg, după suprimarea autonomiei limitate şi provizorii a Basarabiei, în baza Regulamentului din 29 februarie 1828. Memoriu, ce include mai multe tabele care descriu situaţia economică, socială şi confesională a Basarabiei la 1828, este însoţit de un comentariu destul de

detaliat al tabelelor, care se aseamănă mai mult cu un raport, pe care instituţiile regionale au început să le prezinte anual la Sankt Petersburg începând cu anul 1842 (iniţial, datele cu referire la populaţie includeau informaţii pentru întreaga Basarabie, iar începând cu 1847 – pentru fiecare centru judeţean şi judeţ aparte).

Memoriul include date privind suprafaţa ţinuturilor/judeţelor, numărul total al populaţiei compartimentat pe sexe, pe categorii sociale (nobili, cler, ţărani, şleahtici, colonişti străini, săraci), numărul caselor de locuit, în afară de cele din mediul urban incluse în această statistică, numărul localităţilor în fiecare judeţ, în funcţie de numărul caselor (gospodăriilor), suprafaţa pământului arabil, păşunilor, pădurilor etc.

Un interes aparte prezintă compartimentele dedicate stării oraşelor, diferitelor ramuri ale gospodăriilor rurale şi urbane: creşterii animalelor, dezvoltării agriculturii, artizanatului şi diferitelor ramuri meşteşugăreşti, fabricilor şi uzinelor, comerţului intern şi extern, caracterului moral al populaţiei, confesiunilor etc., care vor fi examinate de autor în alt studiu.

Destul de preţioase sunt comentariile detaliate (69 de file scrise pe ambele părţi) cu referire la cele 10 tabele, anexate la sfârşitul memoriului, destul de impunătoare după mărime şi conţinut, ce ne oferă posibilitatea de a înţelege procesele care au avut loc în Basarabia în această perioadă de timp.

Procese demografice

În studierea istoriei fiecărui popor o componentă strict obligatorie sunt informaţiile privind populaţia. Evaluarea sistematică a populaţiei a devenit atât de importantă, încât în secolele XVII-XVIII s-a constituit o ştiinţă de sine stătătoare, consacrată, din 1855, sub denumirea de ***demografie***[1].

De adunarea informaţiilor privind evoluţia demografă din ţară, regiune, ţinut/judeţ, centrele urbane şi rurale se ocupă instituţiile administrative, folosind în acest scop recensămintele. Sub noţiunea de recensământ (recensământ fiscal) al populaţiei din secolele XVIII-XIX, în arealul românesc (Ţările Române şi Basarabia), subînţelegem operaţia administrativă care se produce la iniţiativa instituţiilor de stat imperiale

[1] Nicolae Grosu, *Opere alese. Chintesenţa sociologiei*, Cluj-Napoca, 2006, p. 225.

sau regionale, în anumite intervale de timp (nu totdeauna regulate), în scopul numărării oficiale a populaţiei, pe întreg teritoriul ţării şi în cele mai mici subdiviziuni teritoriale ale sale, incluzând un şir de caracteristici de ordin demografic, social şi etnic, selectând informaţii referitoare la stocul de locuinţe, populaţie, componenţa ei socială şi naţională, numărul de animale, numărul de case de locuit, întreprinderi comercial-industriale, hanuri, prăvălii, cârciume, beciuri etc., suprafaţa terenurilor cultivate etc. Această operaţie are obiectivul obţinerii unei informaţii ample şi veridice referitoare la două dimensiuni majore – *populaţie* şi *condiţii de locuit* – în cadrul aceluiaşi proces de diseminare, în scopul impunerii fiscale a populaţiei, stabilind în asemenea condiţii două criterii de bază: *numărul de familii* sau/şi *numărul de persoane de sex masculin*.

Cercetătorul Constantin Vert, profesor la Universitatea de Vest din Timişoara, scrie în acest sens: „Principalele caracteristici ce definesc populaţia sunt: numărul (efectivul), repartiţia, dinamica şi structura. În funcţie de dimensiunea teritoriului de referinţă se disting: populaţia unei localităţi (sat, târg, oraş), populaţia unei unităţi administrative din interiorul unei ţări (comună, judeţ, district, regiune, provincie etc.), populaţia unei ţări (populaţia naţională), populaţia unei regiuni a lumii (mai multe ţări), populaţia continentelor, populaţia mondială.

Totalitatea persoanelor care fac parte dintr-o anumită populaţie (colectivitate) formează numărul, volumul, dimensiunea sau efectivul populaţiei. În mod obişnuit, acesta se obţine prin înregistrare şi totalizare a persoanelor care o compun la un moment dat iar operaţiunea statistică poartă denumirea de recensământ”[1].

Memoriul sau statistica de la 1828 ne pune la dispoziţie informaţii destul de detaliate şi diverse despre procesele demografice care au avut loc în Basarabia la sfârşitul anilor ’20 ai secolului al XIX-lea, incluzând date nu doar cu referire la anul 1828, dar, în unele cazuri, şi informaţii pentru anii precedenţi.

Sporul populaţiei se datorează în primul rând natalităţii, care în diferite perioade de timp a avut un ritm diferit, datorat multiplilor factori, care au favorizat sau au diminuat acest proces. Datele privind

[1] Constantin Vert, *Geografia populaţiei. Teorie şi metodologie*, Timişoara, 2001, p. 16.

numărul celor născuţi, timp de 10 ani, depistate în acest dosar, pentru această perioadă – 1819-1828, dar fără datele privind coloniştii germani şi transdanubieni, armeni şi evrei, sunt sistematizate în Tabelul 1.

Tabelul 1

Numărul celor născuţi în oraşele şi judeţele Basarabiei, în 1819-1828, conform statisticii Dicasteriei Duhovniceşti din Chişinău*

Oraşele şi ţinuturile	Anii										Numărul total	Raportul, în %
	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826	1827	1828		
Oraşele												
Chişinău	556	599	707	761	820	784	743	830	769	835	**7404**	**35,1**
Hotin	170	151	167	176	181	207	199	221	181	155	**1808**	**8,6**
Bălţi	138	90	151	120	129	136	105	111	116	105	**1201**	**5,7**
Akkerman	266	281	241	319	313	323	364	399	414	463	**3383**	**16,0**
Chilia	188	127	125	122	109	141	142	155	132	136	**1377**	**6,5**
Bender	177	147	206	217	212	221	229	269	210	218	**2106**	**10,0**
Ismail	323	215	312	255	207	243	203	283	291	325	**2657**	**12,6**
Reni	59	50	85	111	132	116	134	160	162	163	**1172**	**5,6**
În total	**1877**	**1660**	**1994**	**2081**	**2103**	**2171**	**2119**	**2428**	**2275**	**2400**	**21108**	**11,6**
În %	**8,9**	**7,9**	**9,4**	**9,9**	**9,9**	**10,3**	**10,0**	**11,5**	**10,8**	**11,4**	**100,0**	**-**
Ţinuturile												
Orhei	4422	3833	4409	4454	4448	4862	5036	5402	5355	5406	**47627**	**29,7**
Hotin	4499	4087	3845	4411	4317	4829	4806	5483	5411	4604	**46292**	**28,9**
Iaşi	3667	3315	3564	3558	3562	4218	3940	4507	3962	4157	**38450**	**24,0**
Akkerman	1131	1003	1095	692	768	689	733	738	759	1038	**8646**	**5,4**
Bender	1263	1080	978	1688	1481	1586	1667	1773	1919	1573	**15008**	**9,4**
Ismail	526	375	365	425	424	402	375	458	436	500	**4286**	**2,7**
În total	**15508**	**13693**	**14256**	**15228**	**15000**	**16586**	**16557**	**18361**	**17842**	**17278**	**160309**	**88,4**
În %	**9,7**	**8,5**	**8,9**	**9,5**	**9,4**	**10,3**	**10,3**	**11,5**	**11,1**	**10,8**	**100,0**	**-**
Numărul total	**17385**	**15353**	**16250**	**17309**	**17103**	**18757**	**18676**	**20789**	**20117**	**19678**	**181417**	**100,0**
Raportul, în %	**9,6**	**8,5**	**9,0**	**9,5**	**9,4**	**10,3**	**10,3**	**11,5**	**11,1**	**10,8**	**100,0**	**-**

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 11.

Izvorul indică că în statistică au fost incluse doar datele pentru locuitorii de credinţă greco-rusienească şi romano-catolică, iar cele pentru coloniştii germani şi transdanubieni urmau să fie prezentate de Administraţia coloniştilor, dar care încă nu le-au parvenit; cât priveşte datele statistice pentru armeni şi evrei, n-au fost incluse din considerentul că Arhiepiscopul armenilor din Basarabia n-a prezentat aceste date, iar datele pentru evrei sunt imposibil de le adunat din cauza

că evreii nu practică registrele parohiale *(метрические книги)*, din care considerent este imposibil de a afla pentru perioada deja trecută câţi au decedat, câţi s-au născut şi câţi s-au căsătorit[1].

Analizate pe verticală, datele acestei statistici, sistematizate în Tabelul 1, redau următorul tablou. Din numărul total de 181417 de nou-născuţi, în Basarabia în anii 1819-1829, 160.309 (88,4%) – reveneau localităţilor din mediul rural şi 21.108 (11,6%) – din mediul urban. Ponderea cea mai mare a noilor-născuţi le revenea ţinuturilor din centrul şi nordul Basarabiei – 132.369 (82,6%) de copii, inclusiv: în ţinutul Orhei – 47.627 (29,7%) de copii, în ţinutul Hotin – 46.291 (29,9%) şi ţinutul Iaşi – 38.450 (24%) de copii. Ponderea celorlalte trei ţinuturi era destul de mică – 27.940 (17,5%) de copii.

În comunităţile urbane, majoritatea datelor nou născuţilor erau concentrate în patru oraşe: 7.404 (35,1%) – în oraşul Chişinău, 3.383 (16%) – în oraşul Akkerman, 2.657 (12,6%) – în oraşul Ismail şi 2.106 (10%) – în oraşul Bender. Cât priveşte analiza pe orizontală a nou-născuţilor pentru perioada examinată, tendinţa este una în creştere, deşi destul de mică, atât pentru localităţile din mediul rural (1.877 sau 8,9% – în 1819 şi 2.400 sau 11,4% – în 1828), cât şi pentru cele din mediul urban (15.508 sau 9,7% – în 1819 şi 17.278 sau 10,8% – în 1829).

Datele privind numărul celor decedaţi, timp de 10 ani, pentru aceiaşi perioadă de timp – 1819-1828, dar fără datele privind coloniştii germani şi transdanubieni, armeni şi evrei (ca şi în cazul nou născuţilor), sunt sistematizate în Tabelul 2.

Tabelul 2

Numărul celor decedaţi în oraşele şi judeţele Basarabiei, în 1819-1828, conform statisticii Dicasteriei Duhovniceşti din Chişinău*

Oraşele şi ţinuturile	Anii										Numărul total	Raportul în %
	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826	1827	1828		
Oraşele												
Chişinău	365	621	621	1123	863	842	839	848	1025	1070	**8217**	**42,1**
Hotin	64	121	168	79	105	96	139	109	148	226	**1255**	**6,4**
Bălţi	105	121	171	95	139	98	118	84	191	250	**1372**	**7,0**
Akkerman	122	127	217	221	167	294	183	201	401	412	**2345**	**12,0**
Chilia	67	149	109	87	97	99	92	80	249	143	**1172**	**6,0**
Bender	122	153	201	207	280	215	134	231	190	161	**1894**	**9,7**
Ismail	98	220	271	159	128	216	155	184	445	423	**2299**	**11,8**

[1] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 11.

Reni	20	50	58	75	67	89	110	105	168	224	**966**	**4,9**
În total	**963**	**1562**	**1816**	**2046**	**1846**	**1949**	**1770**	**1842**	**2817**	**2909**	**19520**	**16,2**
În %	**4,9**	**8,0**	**9,3**	**10,5**	**9,5**	**10,0**	**9,1**	**9,4**	**14,4**	**14,9**	**100,0**	**-**
Ţinuturile												
Orhei	1830	2948	2742	2168	2048	2890	3277	3095	4444	4238	**29680**	**29,5**
Hotin	1634	2242	3211	1826	2085	2066	2560	3012	3879	4538	**27053**	**26,9**
Iaşi	1311	2250	2714	1934	1788	2215	2712	2877	4011	3357	**25169**	**25,0**
Akkerman	478	820	702	412	489	609	372	416	652	604	**5554**	**5,5**
Bender	617	877	673	1101	937	1434	891	1143	1475	1325	**10473**	**10,4**
Ismail	136	231	353	250	225	259	201	296	401	418	**2770**	**2,8**
În total	**6006**	**9368**	**10395**	**7691**	**7572**	**9473**	**10013**	**10839**	**14862**	**14480**	**100699**	**83,8**
În %	**6,0**	**9,3**	**10,3**	**7,6**	**7,5**	**9,4**	**9,9**	**10,8**	**14,8**	**14,4**	**100,0**	**-**
Numărul total	**6969**	**10930**	**12211**	**9737**	**9418**	**11422**	**11783**	**12681**	**17679**	**17389**	**120219**	**100,0**
Raportul, în %	**5,8**	**9,1**	**10,2**	**8,1**	**7,8**	**9,5**	**9,8**	**10,5**	**14,7**	**14,5**	**100,0**	**-**

* *ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 11.

Analizate pe verticală, datele acestei statistici, redau următorul tablou: din numărul total de 120.219 de decese, în Basarabia în aceşti ani, 100.699 (83,8%) – reveneau localităţilor din mediului rural şi 19.520 (16,2%) – celor din mediul urban. Ponderea cea mai mare a celor decedaţi le revenea ţinuturilor din centrul şi nordul Basarabiei – 81.902 (81,4%) de decese, inclusiv: în ţinutul Orhei – 29.680 (29,5%), în ţinutul Hotin – 27053 (26,9%) şi ţinutul Iaşi – 25.169 (25%) de decese. Ca şi în cazul celor nou-născuţi, ponderea decedaţilor în celelalte trei ţinuturi era destul de mică – 18.797 (18,7%) de decese, unde şi numărul populaţiei era destul de mic.

În comunităţile urbane majoritatea datelor celor decedaţi erau concentrate în trei oraşe: 8.217 (42,1%) – în oraşul Chişinău, 2.345 (12%) – în oraşul Akkerman şi 2.299 (11,8%) – în oraşul Ismail. Cât priveşte analiza pe verticală a celor decedaţi pentru perioada examinată, tendinţa este una în creştere, comparativ cu cei născuţi, mult mai mare, atât pentru localităţile din mediul rural (6.006 sau 6% – în 1819 şi 14.480 sau 14,4% – în 1828), cât şi pentru cele din mediul urban (963 sau 4,9% – în 1819 şi 2.909 sau 14,9% – în 1829).

Unii cercetători consideră că asupra creşterii mortalităţii, în intervalul 1826-1828, au influenţat: „în primul rând, epidemiile de ciumă şi holeră din 1825 şi 1829, anii secetoşi şi cu recoltă proastă, inclusiv micşorarea, la începutul anilor ’20, a ritmului migraţiunii populaţiei, în legătură cu măsurile luate de poliţie în vederea interzicerii migraţiunii

ţăranilor fugari”[1]. În plus, pregătirile de război şi implicarea Rusiei în războiul ruso-turc din anii 1828-1829, impunerea populaţiei teritoriilor limitrofe la mai multe dări şi prestaţii extraordinare au înrăutăţit situaţia economică a păturilor de jos ale populaţiei şi au sporit mortalitatea. Situaţia deplorabilă în care s-a pomenit populaţia Basarabiei în anii Războiului Ruso-Turc din 1828-1829 este menţionată şi în scrisoarea mareşalului regional al nobilimii Ioan Başotă, funcţionar de clasa a V-a, din 23 martie 1829, adresată guvernatorului general al Novorosiei şi Basarabiei, M.S. Voronţov. Acesta încearcă să-i explice lui Voronţov că înrăutăţirea până la maximum a situaţiei populaţiei, iar de aici şi creşterea mortalităţii, a fost generată de: invazia lăcustelor din anii precedenţi, care au distrus, în mare parte, semănăturile; epizootia care a cuprins toate judeţele şi a nimicit jumătate din vitele cornute – principala sursă de venit a ţăranului; îndeplinirea prestaţiilor de război, îndeosebi transportarea pe timp de iarnă a proviziilor şi muniţiilor militare necesare armatei; spiritul slab organizatoric al administraţiei locale şi al funcţionarilor, având drept consecinţă greşeli evidente în sfera de administrare a economiei provinciei[2]. Ca rezultat, din mai 1828 până în martie 1829, în Basarabia au pierit mai mult de 40.000 de boi, cu care agricultorii nu doar că îşi lucrau ogoarele, dar şi îşi satisfăceau necesităţile proprii şi cele obşteşti. Pieirea vitelor mari cornute, care erau unica sursă de existenţă a ţăranului, în condiţiile lipsei acute de produse agricole şi ale dezvoltării slabe a industriei, a agravat şi mai mult situaţia populaţiei din Basarabia[3].

Situaţia în care se pomenise Basarabia către primăvara anului 1829 l-a îngrijorat pe M.S. Voronţov; el verifică veridicitatea informaţiei prezentate de Ioan Başotă prin intermediul adjutantului său. Acesta îi comunica precum „majoritatea locuitorilor au pierdut forţa de tracţiune, iar faptul că mulţi dintre ei sunt încadraţi în munca de corvoadă îi lipseşte de posibilitatea de a se ocupa cu lucrările agricole şi de a cultiva la timp ogoarele”[4]. Acelaşi M.S. Voronţov constată că într-o situaţie similară s-au pomenit şi coloniştii străini, cu toate că „situaţia lor a fost întotdeauna mai bună, deoarece ei beneficiau de privilegii, dispuneau de

[1] В.С. Зеленчук, *Население Бессарабии и Поднестровьяв XIX в.*, Кишинев, 1979, с. 99.

[2] Arhiva Istorică de Stat din Rusia (AISR), F. 398, inv. 18, d. 5935, f. 138 verso.

[3] *Ibidem*, ff. 3-3 verso.

[4] *Ibidem*, f. 1 verso.

loturi mai mari de pământ, iar pe timp de pace erau scutiţi de încartiruire şi alte prestaţii în natură”[1]. Despre situaţia creată în Basarabia M.S.Voronţov este nevoit să-i comunice comandantului Armatei a II-a, I.I. Diebici. Însă intervenţiile lui M.S. Voronţov nu au redresat situaţia, greutăţile resimţindu-se încă mulţi ani după sfârşitul războiului.

Sporul populaţiei, cum constatam *supra*, se datorează, în primul rând, natalităţii, în special în urma căsătoriilor şi formării noilor familii. Datele privind numărul căsătoriilor, depistate în acest dosar, pentru această perioadă de timp, dar fără informaţiile privind coloniştii germani şi transdanubieni, armeni şi evrei, sunt sistematizate în Tabelul 3.

Tabelul 3

Numărul căsătoriilor în oraşele şi judeţele Basarabiei, în 1819-1828, conform statisticii Dicasteriei Duhovniceşti din Chişinău*

Oraşele şi ţinuturile	Anii										Numărul total	Raportul, în %
	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826	1827	1828		
Oraşele												
Chişinău	151	136	150	168	193	163	205	206	226	233	**1831**	**35,1**
Hotin	36	32	22	62	43	44	30	40	25	28	**362**	**6,9**
Bălţi	19	30	26	24	29	28	23	23	16	34	**252**	**4,8**
Akkerman	75	90	69	77	67	59	103	74	98	108	**820**	**15,7**
Chilia	22	18	20	25	23	23	23	37	33	41	**265**	**5,1**
Bender	54	72	44	48	30	220	69	74	47	68	**726**	**13,9**
Ismail	72	47	115	68	45	59	70	94	71	58	**699**	**13,4**
Reni	13	26	30	28	27	22	28	39	28	27	**268**	**5,1**
În total	**442**	**451**	**476**	**500**	**457**	**618**	**551**	**587**	**544**	**597**	**5223**	**11,7**
În %	**8,5**	**8,6**	**9,1**	**9,6**	**8,8**	**11,8**	**10,6**	**11,2**	**10,4**	**11,4**	**100,0**	**-**
Ţinuturile												
Orhei	1106	851	1041	864	1136	1089	1253	1508	1535	1551	**11934**	**30,3**
Hotin	1189	1005	879	1075	1023	1261	1114	1244	1278	1205	**11273**	**28,6**
Iaşi	754	797	779	823	872	1007	764	1027	1105	1207	**9135**	**23,2**
Akkerman	232	201	281	170	160	128	163	196	201	226	**1958**	**5,0**
Bender	265	239	237	434	353	399	375	506	466	641	**3915**	**9,9**
Ismail	93	112	94	118	98	111	119	136	139	135	**1155**	**2,9**
În total	**3639**	**3205**	**3311**	**3484**	**3642**	**3995**	**3788**	**4617**	**4724**	**4965**	**39370**	**88,3**
În %	**9,2**	**8,1**	**8,4**	**8,8**	**9,3**	**10,1**	**9,6**	**11,7**	**12,1**	**12,6**	**100,0**	**-**
Numărul total	**4081**	**3656**	**3787**	**3984**	**4099**	**4613**	**4339**	**5204**	**5268**	**5562**	**44593**	**100,0**
Raportul, în %	**9,2**	**8,2**	**8,4**	**8,9**	**9,2**	**10,3**	**9,7**	**11,7**	**11,8**	**12,5**	**100,0**	**-**

* *ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 11.

[1] *Ibidem*, f. 2.

Analizate pe verticală, datele acestei statistici, sistematizate în Tabelul 3, redau următorul tablou. Din numărul total de 44.593 de căsătorii, 5.223 (11,7%) sau 10.446 de persoane reveneau mediului urban şi 39.370 (88,3%) sau 78.740 de persoane – mediului rural. O creştere simţitoare a numărului de căsătorii se observă din anul 1824, când cota căsătoriilor a depăşit 10-11% în mediul urban şi 9-12% în mediul rural. Rata creşterii căsătoriilor depindea, în mare măsură, de numărul populaţiei de sex masculin şi de sex feminin, constituind în mediul urban: 1831 (35,%) pentru oraşul Chişinău, 820 (15,7%) – pentru oraşul Akkerman, 726 (13,9%) – pentru oraşul Bender, 699 (13,4%) – pentru oraşul Ismail, 268 (5,1%) – pentru oraşul Reni, 265 (5,1%) – pentru oraşul Chilia şi 252 (4,8%) – pentru oraşul Bălţi. Pentru mediul rural această pondere era repartizată în felul următor: 11.934 (30,3%) – pentru ţinutul Orhei, 11.273 (28,6%) – pentru ţinutul Hotin, 9135 (23,2%) – pentru ţinutul Iaşi, 3.915 (9,9%) – pentru ţinutul Bender, 1.958 (5%) – pentru ţinutul Akkerman şi 1.155 (2,9%) – pentru ţinutul Ismail.

Analizate pe orizontală datele Tabelului 3 atestă o tendinţa de creştere, atât pentru localităţile din mediul rural (3.639 sau 9,2% – în 1819 şi 4.965 sau 12,6% – în 1828), cât şi pentru cele din mediul urban (442 sau 8,5% – în 1819 şi 597 sau 11,4% – în 1829), sau sumate pentru întreaga Basarabie această creştere a generalizat următoarele cote: 4081 (9,2%) de căsătorii în 1819 şi 5562 (12,5%) – în 1828.

Prezintă interes dalele statistice privind persoanele decedate, nou-născuţii şi persoanele căsătorite anual, în medie pentru o perioadă de 10 ani, precum şi datele privind numărul de copii vaccinaţi din Basarabia împotriva variolei în penultimul an, raportate la numărul total al populaţiei, conform statisticii din 1828 (Tabelul 4).

Tabelul 4

Numărul total al locuitorilor, al persoanelor decedate, al nou-născuţilor şi al persoanelor căsătorite, în medie pentru 10 ani, şi al copiilor din Basarabia vaccinaţi împotriva variolei, conform statisticii din 1828*

Ţinuturile**	Numărul de locuitori în 1828				În medie pentru 10 ani				
	ex masculin	ex feminin	umărul total	aportul, în %	Numărul anual al celor decedaţi	Numărul anual al celor nou-născuţi	Numărul anual al celor căsătoriţi	Copii anual nelegitim născuţi	Numărul de copii vaccinaţi împotriva variolei în penultimul an
Orhei	61332	52822	**114154**	**28,4**	2968	4763	1194	9	1825
Hotin	61995	55539	**117534**	**29,3**	2706	4632	1127	62	3604
Iaşi	52630	49387	**102017**	**25,4**	2517	3845	914	9	2866
Akkerman	10970	9567	**20537**	**5,1**	556	866	196	-	556
Bender	21399	17942	**39341**	**9,8**	1048	1501	391	-	88
Ismail	4217	3917	**8134**	**2,0**	277	429	16	4	608
Numărul total	**212543**	**189174**	**401717**	**100,0**	**10072**	**16036**	**3838**	**84**	**9547**

* *ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, Tabelul A. II, f. 63.

** Inclusiv oraşele.

Analiza dalelor statistice din 1828, prezentate în Tabelul 4, denotă că *numărul persoanelor decedate*, în decurs de 10 ani, a constituit în medie 10.072 de persoane, inclusiv: în ţinutul Orhei – 2.968 (29,5%) de persoane, Hotin – 2.706 (26,9%), Iaşi – 2.517 (25%), Bender – 1.048 (10,4%), Akkerman – 556 (5,5%) şi Ismail – 277 (5,5%) de persoane; *numărul nou-născuţilor* – 16.036 de persoane, inclusiv: în ţinutul Orhei – 4.763 (29,7%) de persoane, Hotin – 4.632 (28,9%), Iaşi – 3.845 (24%), Bender – 1.501 (9,4%), Akkerman – 866 (5,4%) şi Ismail – 429 (2,7%) de persoane; *numărul celor căsătoriţi* – 3.838 persoane, inclusiv: în ţinutul Orhei – 1.194 (31,1%) de persoane, Hotin – 1127 (29,9%), Iaşi – 914 (23,8%), Bender – 391 (10,2%), Akkerman – 196 (5,1%) şi Ismail – 16 (0,4%) persoane. Aceste date demonstrează o tendinţă neuniformă în evoluţia numărului de decese, de nou-născuţi şi de persoane căsătorite în aceşti ani, comparativ cu numărul total al populaţiei, deşi această tendinţă nu este pronunţată.

Conform aceloraşi date statistice, în ţinuturile Basarabiei, anual se năşteau nelegitim cca 84 de copii, inclusiv: 62 (73,8%) în ţinutul Hotin, câte 9 (10,7%) – în ţinuturile Orhei şi Iaşi şi 4 (4,8%) – în ţinutul Ismail. În penultimul an (1827) au fost vaccinaţi contra variolei 9.547 de copii,

inclusiv: 3.604 (37,8%) în ţinutul Hotin, 2.866 (30%) – în ţinutul Iaşi, 1825 (19,1%) – în ţinutul Orhei, 608 (6,4%) – în ţinutul Ismail şi 88 (0,9%) în ţinutul Bender.

Din diversitatea datelor cu privire la: suprafaţa judeţelor, numărul total al populaţiei dezagregat pe sexe, numărul caselor de locuit, în afară de cele din mediul urban incluse în această statistică, categoriile sociale (nobili, cler, ţărani, şleahtici, colonişti străini, săraci – care vor fi incluse în alt tabel), numărul localităţilor în fiecare judeţ, în funcţie de numărul caselor (gospodăriilor), suprafaţa pământului arabil, a păşunilor, a pădurilor etc., în tabelul de faţă au fost incluse doar datele privind numărul populaţiei, al caselor de locuit şi numărul localităţilor în funcţie de numărul de case (gospodării) (Tabelul 5).

Tabelul 5

Numărul locuitorilor de ambele sexe şi numărul caselor de locuit în Basarabia, conform statisticii din 1828*

Ţinuturile***	Numărul de locuitori				Numărul de case			Numărul de sate, raportate la numărul de curţi**				
									Inclusiv:			
	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	Raportul, în %	De piatră	De lemn	Numărul total	Numărul total	Mai mult de 100	Mai mult de 50	Între 50 şi 10	Mai puţin de 10
Orhei	61332	52822	**114154**	**28,4**	158	26407	**26565**	**344**	69	142	133	-
Hotin	61995	55539	**117534**	**29,3**	24	23063	**23087**	**218**	84	88	45	1
Iaşi	52630	49387	**102017**	**25,4**	103	23009	**23112**	**276**	61	51	164	-
Akkerman	10970	9567	**20537**	**5,1**	344	4942	**5286**	**58**	11	27	20	-
Bender	21399	17942	**39341**	**9,8**	10	8357	**8367**	**93**	42	29	19	3
Ismail	4217	3917	**8134**	**2,0**	-	2000	**2000**	**55**	5	7	25	18
Numărul total	**212543**	**189174**	**401717**	**100,0**	**639**	**87778**	**88417**	**1044**	**272**	**344**	**406**	**22**
Raportul, în %	**52,9**	**47,1**	**100,0**	**-**	**0,7**	**99,3**	**100,0**	**100,0**	**26,1**	**32,9**	**38,9**	**2,1**

* *ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, Tabelul A. II, f. 63.

** În cele 344 de localităţi din ţinutul Orhei au fost incluse şi cele 4 târguri.

*** În numărul total de case din ţinuturile Basarabiei n-au fost incluse casele din mediul urban.

Datele din Tabelul 5 atestă că din numărul total de 401.717 locuitori, 212.543 (52,9%) erau persoane de sex masculin şi 189.174 (47,1%) – persoane de sex feminin. Ponderea cea mai mare a numărului populaţiei raportat pe judeţe ne prezintă următorul tablou: 117.534 (29,3%) de persoane – judeţul Hotin, 114.154 (28,4%) – judeţul Orhei,

101017 (25,4%) – judeţul Iaşi, 39.341 (9,8%) – judeţul Bender, 20.537 (5,1%) – judeţul Akkerman şi 8.134 (2%) – judeţul Ismail. Prin urmare, în cele trei judeţe din nordul şi centrul Basarabiei – Hotin, Orhei şi Iaşi – erau concentrate 333.705 persoane de ambele sexe, ceea ce constituia mai mult de 83% din numărul total al populaţiei. Şi aceasta în condiţiile când aceste judeţe nu dispuneau de un teritoriu mare. Din suprafaţa totală de 4.087.530 desetine 1435 ½ stânjeni, celor trei judeţe le reveneau 1.982.338 desetine (Orhei – 680.293 desetine 1800 stânjeni, Hotin – 482837 desetine 450 stânjeni şi Iaşi – 819209 desetine 800 stânjeni), ceea ce constituia 48,5% din suprafaţa totală a acestor judeţe[1].

Cam aceeaşi proporţie în favoarea celor trei judeţe Orhei, Hotin şi Iaşi, deşi schimbată conform locului de amplasare, poate fi constatată şi în ceea ce priveşte numărul caselor de locuit. Din numărul total de 88.417 case înregistrate în această perioadă de timp în Basarabia, 639 (0,7%) erau case din piatră şi 87.778 (99,3%) – case din lemn, dintre care: 26.565 (30%) – în judeţul Orhei, 23.112 (26,2%) – în judeţul Iaşi, 23.087 (26,1%) – în judeţul Hotin, 8.367 (9,5%) – în judeţul Bender, 5.286 (6%) – în judeţul Akkerman şi 2.000 (2,3%) – în judeţul Ismail. Prin urmare, în cele trei judeţe, Orhei, Iaşi şi Hotin, erau concentrate 72.764 de case, ceea ce constituia peste 82% din numărul total al caselor de locuit.

Destul de semnificative sunt datele cu referire la numărul de sate raportat la numărul de curţi (gospodării). Din numărul total de 1.044 de sate înregistrate de statistica din 1829, 272 (26,1%) erau sate cu peste 100 de gospodării, 344 (32,9%) – sate cu peste 50 de gospodării, 406 (38,9%) – sate cu între 50 şi 10 gospodării şi 22 (2,1%) – sate cu un număr mai mic de 10 gospodării.

Analiza acestui compartiment atestă evoluţia demografică pe fiecare judeţ în parte: *mai mult de 100 de gospodării*: judeţului Hotin îi reveneau 84 (30,9%) de sate, judeţului Orhei – 69 (25,4%) de sate, judeţului Iaşi – 61 (22,4%) de sate, judeţului Bender – 42 (15,4%) de sate, judeţului Akkerman – 11 (4%) sate şi judeţului Ismail – 5 (1,8%) sate; *mai mult de 50 de gospodării*: judeţului Orhei – 142 (41,3%) de sate, judeţului Hotin – 88 (25,6%) de sate, judeţului Iaşi 51 (14,8%) de sate, judeţului Bender – 29 (8,4%) de sate, judeţului Akkerman – 27 (7,8%) de sate şi judeţului Ismail – 7 (2%) sate; *între 50 şi 10 gospodării*: judeţului Iaşi – 164 (40,4%) de sate, judeţului Orhei – 133 (32,8%) de

[1] *ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, Tabelul A II, f. 63.

sate, judeţului Hotin – 45 (11,1%) de sate, judeţului Ismail – 25 (6,2%) de sate, judeţului Akkerman 20 (4,9%) de sate şi judeţului Bender – 19 (4,7%) sate; sate ce aveau un număr *mai mic de 10 gospodării*: în judeţul Ismail – 18 (81,8%) sate, în judeţul Bender – 3 (13,6%) sate şi în judeţul Hotin – un sat (4,5%).

În mediul urban (datele nu sunt incluse în tabel), în această perioadă de timp erau înregistrate 301 case din piatră şi 10.141 de case din lemn, nuiele şi lut, inclusiv 7 case din piatră şi 119 din lemn ce aparţineau statului. Din acest număr, în oraşul Chişinău erau înregistrate 3.216 (31,7%) (193 de piatră şi 3.018 de lemn) case, inclusiv 4 case din piatră ce aparţineau statului; în oraşul Ismail – 2.846 (28,1%) (30 din piatră şi 2.816 din lemn) case, inclusiv 2 case din piatră şi 102 case din lemn ce aparţineau statului; în oraşul Akkerman – 1.691 (16,7%) (64 din piatră şi 1.627 din nuiele şi lut) case, inclusiv o casă din piatră şi 5 case din lemn ce aparţineau statului; în oraşul Bender – 1.044 (10,3%) (2 din piatră şi 1.046 din lemn) case, inclusiv 3 case din lemn ce aparţineau statului; în oraşul Hotin – 850 (8,4) de case din lemn, inclusiv 9 case din lemn ce aparţineau statului şi în oraşul Bălţi – 789 (7,8%) de case (5 din piatră şi 784 din lemn)[1].

Pe teritoriul Basarabiei se aflau în permanenţă un număr impunător de trupe militare ruse. Autorul/autorii memoriului constată că a stabili numărul acestor militari este imposibil din cauza că în ultimii 3 ani consecutiv aceste trupe au fost în permanentă trecere în Turcia şi Moldova din cauza războiului cu Poarta Otomană, iar acum aceste trupe se întorc înapoi, nestaţionând în Basarabia, în afară de câteva batalioane de rezervă şi regimente de cazaci pentru paza frontierei, care, la dispoziţia comandamentului militar, după o anumită perioadă de timp, erau schimbate cu altele[2]. Trupele militate cauzau diverse prejudicii locuitorilor, comiteau abuzuri şi jafuri, erau purtătorii diverselor boli, în special – ciumă şi holeră.

[1] *ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, Tabelul A I, f. 64.
[2] *ANRM*, F. 2, inv. 1, d 1199, f. 12.

Structuri sociale

Prezintă interes analiza comparativă a diferitelor categorii sociale încadrate în diferite activităţi lucrative din oraşele Basarabiei în raport cu numărul total al populaţiei din mediul urban (Tabelul 6).

Tabelul 6

Numărul total al populaţiei din mediul urban şi cele mai importante categorii sociale, conform statisticii din 1828*

Oraşele	Numărul de locuitori		Inclusiv: categorii sociale							
				Mic-burghezi						
	Numărul total	Raportul, în %	Nobili	Familii	Persoane**	Burlaci	Meşteşugari (breslaşi)	Funcţionari în serviciu	Militari pentru paza internă	Raznocinţi neîncadraţi în serviciu
Chişinău	**31351**	**43,2**	126	4361	**17444**	719	1585	402	1637	31
Hotin	**6780**	**9,4**	4	1633	**5632**	-	337	64	164	-
Bălţi	**3657**	**5,0**	3	870	**3480**	-	73	60	176	12
Akkerman	**12576**	**17,4**	13	2403	**9612**	1762	296	51	184	43
Bender	**6327**	**8,7**	23	1410	**5640**	28	80	44	166	18
Ismail	**11798**	**16,3**	165	2320	**9280**	-	315	60	138	407
Numărul total	**72489**	**15,3**	**334**	**12997**	**51988**	**2509**	**2686**	**681**	**2465**	**511**

ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, Tabelul A I, f. 64; Tabelul A. II, f. 63.

** Pentru a compara numărul mic-burghezilor cu numărul total de persoane din mediul urban, numărul total de familii a fost înmulţit la coeficientul 4 membri în fiecare familie, indicator folosit de ofiţerul Cartierului General A. Rozeilon-Soşalski.

Deşi izvorul nu ne permite să facem o analiză comparativă în procente pentru toate categoriile sociale, fiindcă autorul nu indică explicit numărul de persoane de ambele sexe, el ne ajută să înţelegem ce prezenta oraşul din punct de vedere economic şi social.

Datele Tabelului 6 atestă că în oraşele Basarabiei erau înregistrate 334 de familii de nobili [sau 1.336 de persoane (*coeficientul 4*) ori 1.975 de persoane (*coeficientul 5*)], inclusiv: 126 (37,7%) – în oraşul regional Chişinău, 165 (49,4%) – în oraşul port Ismail, 23 (6,9%) – în oraşul Bender, 13 (3,9%) – în oraşul Akkerman, 4 (1,2%) – în oraşul Hotin şi 3 (0,9%) – în oraşul Bălţi.

Destul de reprezentativă, pentru această perioadă, era categoria mic-burghezilor[1], formată în cea mai mare parte din mici producători şi

[1] Alexandru Boldur numeşte simplu această categorie socială *burghezi* (Alexandru Boldur, *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească*, Chişinău, 1929, p. 51). În

mici comercianţi, cunoscuţi sub denumirea generică de *meşciane*, care formau cea de-a treia grupare (după intelectualitate şi negustori), în care era împărţită populaţia urbană din Rusia[1]. Mic-burghezii constituiau un grup social ierarhic inferior în cadrul populaţiei orăşeneşti, supus impozitului pe cap de locuitor (capitaţiei), prestaţiilor şi recrutării; aveau dreptul să se angajeze în calitate de salariaţi, să practice meşteşugăritul şi comerţul cu amănuntul[2].

Categoria denumită *meşciane*, scrie cunoscutul istoric român Alexandru-Florin Platon (aşa-zisa stare a III-a, potrivit organizării din timpul Ecaterinei a II-a), ar putea fi, la limită, identificată cu „mica burghezie", dacă ţinem neapărat să găsim o analogie cu nomenclatorul „clasic" vest-european. Apropierea rămâne însă pur convenţională şi urmează a fi făcută cu prudenţă, câtă vreme criteriile de diferenţiere a grupului erau altele în Rusia decât pe continent. Dacă în restul Europei toţi cei ce se reuneau sub emblema micii burghezii aveau un statut identic sau asemănător şi promovau, în general, aceleaşi ocupaţii, într-o cu totul altă limită se înfăţişau lucrurile în Imperiul ţarist, unde această stare socială era extrem de eterogenă prin provenienţă. Şerbi eliberaţi, mici negustori, ţărani liberi, cler mărunt, militari reformaţi, evrei convertiţi ş.a. – toţi aceştia constituiau o componentă diversă şi fluctuantă, niciodată unificată prin ocupaţii, statut şi interese comune[3].

---

documentele de epocă termenul *meşceanin* era identic cu termenul *târgoveţ* (Paul Mihail, Zamfira Mihail, *Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. 1812-1830*, Bucureşti, 1993, p. 35, 38, 53, 121, 143, 171, 172, 186, 212, 221, 228, 267, 281, 285). Dar, analogia este una pur convenţională, deoarece ea se referă la perioada medievală (prin *orăşeni* şi *târgoveţi* se subînţelege locuitorii oraşelor şi târgurilor) şi nu la cea modernă, în care se afla Basarabia la acel moment (*a se vedea*, spre exemplu: *Dicţionarul explicativ al limbii române*. Ediţia a II-a, Bucureşti, 1996, p. 120; Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu, *Noul dicţionar universal al limbii române*. Ediţia a doua, Bucureşti-Chişinău, 2007, p. 179). După aplicarea la 26 septembrie 1830 a Regulamentului ghildelor, stările sociale burgheze din Basarabia au fost legiferate juridic şi includeau negustorii de trei ghilde (burghezia comercială), ***mica burghezie*** *(мещане)*, ţărănimea comercială de patru categorii şi vânzătorii de două clase (*ANRM,* F. 6, inv. 2, d. 370, f. 93 verso-94).

[1] Alexandru-Florin Platon, *Geneza burgheziei în Principatele Române (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea). Preliminariile unei istorii*, Iaşi, 1997, p. 178.

[2] Valentin Tomuleţ, *Basarabia în epoca modernă (1812-1918), (Instituţii, regulamente, termeni)*. Ediţia II-a, revăzută şi adăugită, Chişinău, 2014, p. 395-396

[3] Alexandru-Florin Platon, *Geneza burgheziei în Principatele Române (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea)*, p. 183.

După anexarea în 1812 a Basarabiei la Imperiul Rus, în categoria mic-burghezilor a fost inclusă toată populaţia orăşenească înscrisă în registrele contribuabililor, din considerentul că populaţia nu era împărţită în clase, iar negustorii nu erau stratificaţi în ghilde (până la aplicarea la 26 septembrie 1830 a structurii de ghildă) ca în Imperiul Rus. Ca rezultat, în categoria negustorilor erau incluşi toţi acei care aveau capitaluri băneşti şi se ocupau cu meşteşugăritul şi comerţul[1]. Ieşirea din categoria mic-burghezilor putea avea loc doar în cazul obţinerii studiilor sau încadrării în serviciul de stat, fie transferării în categoria negustorilor de ghildă.

Conform acestor date, în oraşele Basarabiei erau înregistrate 12.997 de familii de mic-burghezi şi 2.509 de burlaci sau cca 51.988 de persoane (fără burlaci) (coeficientul demografic 4 persoane în fiecare familie, indicator folosit de A. Rozeilon-Soşalski), inclusiv: 4.361 (33,6%) de familii sau 17.444 de persoane – în oraşul regional Chişinău, 2.403 (18,5%) familii sau 9.612 de persoane – în oraşul Akkerman, 2.320 (17,9%) de familii sau 9.280 de persoane – în oraşul port Ismail, 1.633 (12,6%) de familii sau 5.632 de persoane – în oraşul Hotin, 1.410 (10,8%) familii sau 5640 de persoane – în oraşul Bender şi 870 (6,7%) de familii sau 3.480 de persoane – în oraşul Bălţi, nefiind luaţi în calcul burlacii, care şi ei puteau fi antrenaţi în diferite activităţi lucrative.

În oraşele Basarabiei, la 1828 erau înregistrate şi 2.686 de familii de meşteşugari-breslaşi, inclusiv: 1.585 (59%) – în oraşul regional Chişinău, 337 (12,5%) – în oraşul Hotin, 315 (11,7%) – în oraşul port Ismail, 296 (11%) – în oraşul Akkerman, 80 (3%) – în oraşul Bender şi 73 (2,8%) – în oraşul Bălţi. Starea socială a meşteşugarilor era supusă impozitului fiscal şi cuprindea toate persoanele care practicau meşteşugăritul şi erau înscrise în bresle[2].

Din numărul total de 681 de funcţionari aflaţi în diferite funcţii în instituţii regionale şi ţinutale, 402 (59%) erau în oraşul Chişinău, 64 (9,4%) – în oraşul Hotin, câte 60 (8,8%) – în oraşele Bălţi şi Ismail, 51 (7,5%) – în oraşul Akkerman şi 44 (6,5%) – în oraşul Bender.

[1] *ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, ff. 4-4 verso.

[2] Potrivit legii din 26 aprilie 1852, meşteşugarii din oraşele mici, foburguri şi târguri nu mai erau împărţiţi în bresle, cu organe de conducere separate, ci formau o singură breaslă de meşteşugari. Drept consecinţă, organizarea pe bresle a fost păstrată doar în oraşele cu un număr mare de meşteşuguri (*Энциклопедический словарь*. Издатели Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон, СПб., 1903, том XXXVIII (75), с. 132).

Funcţionarii formau un grup deosebit de persoane, care ocupau diferite funcţii în instituţiile regionale şi ţinutale din Basarabia şi aveau sarcina să promoveze cu prudenţă şi fidelitate politica imperială. Din acest considerent, administraţia imperială promova în aceste funcţii doar persoane credincioase şi fidele statului autocrat. Cercetătorul rus L.M. Ivanov scria în această privinţă: „Printre funcţionarii din regiunile naţionale predominau alogenii. Autocraţia trimitea în aceste regiuni cadrele desemnate de ea, pe care conta în procesul de realizare a politicii sale”[1].

Pentru paza internă în oraşele Basarabiei erau încartiruiţi 2.465 de militari ai armatei regulate: 1.637 (66,4%) – în oraşul Chişinău, celorlalte oraşe revenindu-le între 184 (7,5%) şi 138 (5,6%) de militari.

În afară de militarii pentru paza internă, în Basarabia mai erau câteva batalioane de rezervă şi câteva regimente de cazaci pentru paza frontierei, care, la dispoziţia comandamentului militar, după o anumită perioadă de timp, erau schimbate cu altele[2].

În oraşele Basarabiei erau înregistrate şi 511 familii de raznocinţi neîncadraţi în serviciu[3]. Apariţia raznocinţilor în Rusia, implicit în Basarabia după 1812, a fost generată de nepotrivirea dintre statutul social şi funcţia socială, existentă mai ales în oraşe, unde statutul contribuabilului avea o legătură neclară cu funcţia sa economică şi unde nivelul de instruire îi scotea pe mulţi indivizi dintr-o anumită categorie socială, fără a-i plasa, neapărat, în alta. Aceştia, provenind din stări sociale diferite, se numeau *raznocinţi*.

Potrivit unui raport al guvernatorului Basarabiei pentru anul 1828, *raznocinţii* constituiau persoanele aflate în serviciul statului, dar care nu au ajuns până la treapta de ober-ofiţer, precum şi persoanele care nu se referă la nici una din categoriile sociale[4].

---

[1] Л.М. Иванов, *О сословно-классовой структуре городов капиталистической Россию*, в. Проблемы социально-экономической истории России, Москва, 1971, с. 321.

[2] *ANRM*, F. 2, inv. 1, d 1199, f. 12.

[3] ***Raznocinţi*** – grup de populaţie din Imperiul Rus, din secolele XVIII-XIX, neconstituit juridic, care avea studii, se ocupa, în fond, cu munca intelectuală şi nu era inclus în niciuna din categoriile sociale existente; raznocinţii nu beneficiau de dreptul de nobili personali (Ф.М. Лурье, *Российская история и культура в таблицах*, СПб., 1998, с. 221). Mai detaliat despre ***raznocinţi***, *a se vedea*: Э.К. Виртшафтер, *Социальные структуры: разночинцы в Российской империи*, Москва, 2002, passim.

[4] *ANRM*, F. 2, inv. 1, d 1199, f. 3 verso.

Întrebarea privind statutul şi situaţia raznocinţilor din Basarabia a fost discutată la şedinţa Consiliului Suprem al Basarabiei din 27 ianuarie 1826. Conform datelor recensământului fiscal din 1824 (datele pentru oraşul Chişinău au fost prezentate în a doua jumătate a anului 1825), în numărul băştinaşilor din Basarabia a fost înregistrat şi un anumit număr de străini, raznocinţi şi diferite persoane din alte stări sociale. În registrul pentru dări transmis la 17 aprilie 1825 Consiliului Suprem de către instituţiile locale din Basarabia se menţiona că în el „n-au fost incluşi unii raznocinţi şi unele persoane din alte categorii sociale” [1]. Din datele recensământului putem constata că raznocinţii „care locuiesc în Basarabia n-au fost incluşi nici în una din categoriile sociale şi, aşa cum constată comisiile ţinutale şi comisia orăşenească din Chişinău, ei se eschivează de la plata impozitelor, aducând ca argument meritele lor din trecut sau rangul social, cum ar fi: registratori guberniali sau funcţionari de birou, de care beneficiază fiind în retragere şi ocupându-se cu gospodăria casnică” [2]. Alţii spuneau că au deţinut diferite funcţii şi au ieşit în retragere având ranguri inferioare, alţii declarau că sunt de rang nobiliar, fără a prezenta însă anumite documente. Consiliul Suprem al Basarabiei a decis ca persoanele care nu vor prezenta documente ce ar confirma apartenenţa lor la starea nobiliară sau a boiernaşilor să fie supuse dărilor[3].

La 3 februarie 1826, Consiliul Suprem al Basarabiei revine din nou la problema raznocinţilor, confirmând de fapt decizia sa din 27 ianuarie 1826. Raznocinţii erau subordonaţi instituţiilor poliţieneşti orăşeneşti şi ţinutale, care trebuiau să urgenteze prezentarea de către ei a actelor ce ar confirma apartenenţa lor la starea socială nobiliară, data-limită fiind 28 martie 1826, după care aceste documente urmau să fie examinate în şedinţa Consiliului[4]. Însă întrebarea aşa şi nu a mai fost rezolvată.

Confesiuni religioase

Un interes deosebit prezintă analiza numărului de clerici, raportat la numărul total al populaţiei din Basarabia, conform statisticii din 1828 (Tabelul 7).

[1] *ANRM*, F. 3, inv. 1, d 756, ff. 69, 73.
[2] *Ibidem*, ff. 73-73 verso.
[3] ANRM, F. 3, inv. 1, d 429, f. 73 verso.
[4] *Ibidem*, ff. 100, 108.

Tabelul 7

Numărul locuitorilor de ambele sexe şi raportul clerului faţă de numărul total al populaţiei din Basarabia, conform statisticii din 1828*

Oraşele şi ţinuturile	Numărul de locuitori				Clerul					În % faţă de numărul total al populaţiei
	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	Raportul, în %	Alb	Negru	Arhierei**	Numărul total	Raportul, în %	
Oraşele***										
Chişinău	15627	15724	**31351**	**43,2**	73	4	-	**77**	**57,5**	**0,2**
Hotin	3400	3380	**6780**	**9,4**	7	-	-	**7**	**5,2**	**0,1**
Bălţi	1947	1710	**3657**	**5,0**	7	-	-	**7**	**5,2**	**0,1**
Akkerman	7818	4758	**12576**	**17,4**	20	-	-	**20**	**14,9**	**0,2**
Bender	3700	2627	**6327**	**8,7**	11	-	-	**11**	**8,2**	**0,2**
Ismail	6480	5318	**11798**	**16,3**	12	-	-	**12**	**9,0**	**0,1**
În total	**38972**	**33517**	**72489**	**15,3**	**130**	**4**	**-**	**134**	**3,5**	**0,2**
În %	**53,8**	**46,2**	**100,0**	**-**	**97,0**	**3,0**	**-**	**100,0**	**-**	**-**
Ţinuturile										
Orhei	61332	52822	**114154**	**28,4**	1126	346	22	**1494**	**40,7**	**1,3**
Hotin	61995	55539	**117534**	**29,3**	582	39	17	**638**	**17,4**	**0,5**
Iaşi	52630	49387	**102017**	**25,4**	849	133	17	**999**	**27,2**	**1,0**
Akkerman	10970	9567	**20537**	**5,1**	121	-	4	**125**	**3,4**	**0,6**
Bender	21399	17942	**39341**	**9,8**	326	-	7	**333**	**9,1**	**0,8**
Ismail	4217	3917	**8134**	**2,0**	78	-	3	**81**	**2,2**	**1,0**
În total	**212543**	**189174**	**401717**	**84,7**	**3082**	**518**	**70**	**3670**	**96,5**	**0,9**
În %	**52,9**	**47,1**	**100,0**	**-**	**84,0**	**14,1**	**1,9**	**100,0**	**-**	**-**
Numărul total	**251515**	**222691**	**474206**	**100,0**	**3212**	**522**	**70**	**3804**	**100,0**	**0,8**
Raportul, în %	**53,0**	**47,0**	**100,0**	**-**	**84,4**	**13,7**	**1,8**	**100,0**	**-**	**-**

* *ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, Tabelul A I, f. 64; Tabelul A. II, f. 63.

** ***Arhiereu*** – nume generic pentru gradele superioare ale clerului (episcop, arhiepiscop, mitropolit).

*** În datele statistice lipsesc oraşele Chilia şi Reni.

Datele sistematizate în Tabelul 7 atestă că în cele 6 oraşe (fără Chilia şi Reni), sistematizate în statistica de la 1828, era înregistrat un număr total de 474.206 persoane, inclusiv: 72.489 (15,3%) – în mediul urban şi 401.717 (84,3%) – în mediul rural. Din numărul total al populaţiei din mediul urban, 38.972 (53,8%) erau de sex masculin şi 33.517 (46,2%) – de sex feminin. În *mediul urban* populaţia era repartizată în felul următor: 31.351 (43,2%) de persoane – în oraşul Chişinău, 12.576 (17,4%) – în oraşul Akkerman, 11.798 (16,3%) – în oraşul Ismail, 6.780 (9,4%) – în oraşul Hotin, 6.327 (8,7%) – în oraşul Bender şi 3.657 (5%) – în oraşul Bălţi; *în mediul rural:* 117534 (29,3%) – în judeţul Hotin, 114.154 (28,4%) – în judeţul Orhei, 102.017 (25,4%) –

în judeţul Iaşi, 39.341 (9,8%) – în judeţul Bender, 20.537 (5,1%) – în judeţul Akkerman şi 8.134 (2%) – în judeţul Ismail.

La acel moment, în Basarabia erau înregistraţi 3.804 clerici, inclusiv: 134 (3,5%) – în mediul urban şi 3.670 (96,5%) – în mediul rural. În *mediul urban* reprezentanţii clerului era repartizaţi în felul următor: 77 (57,5%) – în oraşul Chişinău, 20 (14,9%) – în oraşul Akkerman, 12 (9%) – în oraşul Ismail, 11 (8,2%) – în oraşul Bender, 7 (5,2%) – în oraşul Hotin şi 7 (5,2%) – în oraşul Bălţi; *în mediul rural:* 1.494 (40,7%) – în judeţul Orhei, 999 (27,2%) – în judeţul Iaşi, 638 (17,4%) – în judeţul Hotin, 333 (9,1%) – în judeţul Bender, 125 (3,4%) – în judeţul Akkerman şi 81 (2,2%) – în judeţul Ismail. Cea mai mare discrepanţă în repartizarea clerului era în judeţul Orhei, unde populaţia constituia 11.4154 (28,4%) de persoane, iar numărul clericilor – 1.494 (40,7%) de persoane, unde erau cele mai multe biserici pe cap de locuitor şi, respectiv, cei mai mulţi preoţi.

Pe teritoriul Basarabiei, în afară de populaţia creştin-ortodoxă, locuiau şi reprezentanţi ai altor confesiuni religioase: romano-catolici, luterani, reformatori, iudaici, mahomedani etc.[1]. Datele cu referire la aceste confesiuni şi religii din Basarabia, la sfârşitul anilor ’20 ai secolului al XIX-lea, deşi necomplete, sunt sistematizate în Tabelul 8.

Datele Tabelului 8 atestă că din numărul total de 72.489 de persoane ce locuiau în oraşe, 55.174 (76,1%) de persoane erau de confesiune creştin-ortodoxă, inclusiv: 19.466 (62,1% din numărul total al populaţiei din Chişinău) – în oraşul Chişinău, 11.196 (89%) – în oraşul Akkerman, 10.014 (84,9%) – în oraşul Ismail, 2.100 (31%) – în oraşul Hotin, 4.550 (71,9%) – în oraşul Bender, 2.024 (55,3%) – în oraşul Bălţi, 3.211 – în Chilia şi 2.613 – în Reni. Respectiv, din numărul total de 401717 locuitori din diferite ţinuturi ale Basarabiei, 386.383 (96,2%) de locuitori erau creştini ortodocşi, inclusiv: 112.900 (98,9%) – în ţinutul Orhei, 110.230 (93,8%) – în ţinutul Hotin, 97.308 (95,4%) – în ţinutul Iaşi, 38.868 (98,8%) – în ţinutul Bender, 19.174 (93,4%) – în ţinutul Akkerman şi 7.903 (97,2%) – în ţinutul Ismail.

[1] Despre istoria confesiunilor romano-catolice, protestante şi lipoveneşti din Basarabia, *a se vedea* detaliat: Ion Gumenâi, *Comunităţile romană-catolice, protestante şi lipoveneşti din Basarabia în secolul al XIX-lea,* Chişinău, 2016, *passim*.

Tabelul 8

Numărul total al populaţiei, inclusiv creştin-ortodoxe, numărul de biserici şi raportul altor confesiuni şi religii faţă de numărul populaţiei creştin-ortodoxe din Basarabia, conform statisticii din 1828*

Oraşele şi ţinuturile	Numărul total de locuitori	Creştin-ortodoxă (de ambele sexe)**	Biserici			Alte confesiuni şi religii						
			Creştin-ortodoxe	Inclusiv:		Luterani***	Reformatori***	Romano-catolici*** (de ambele sexe)	Mozaici (de ambele sexe)	Mahomedani	Numărul total	În raport cu numărul total
				Din piatră	Din lemn							
Oraşele												
Chişinău	**31351**	19466	8	8	-	57	-	419	10622	-	**11098**	**35,4**
Hotin	**6780**	2100	2	1	1	-	-	569	4141	-	**4710**	**69,5**
Bălţi	**3657**	2024	1	1	-	-	-	70	1618	1	**1689**	**46,2**
Akkerman	**12576**	11196	4	4	-	5	-	75	694	-	**774**	**6,2**
Bender	**6327**	4550	1	1	-	-	-	13	1155	-	**1168**	**18,3**
Ismail	**11798**	10014	2	2	-	15	-	97	536	4	**648**	**5,5**
Reni	**-****	2613	2	1	1	-	-	-	69	-	**69**	**-**
Chilia	**-****	3211	2	2	-	-	-	4	254	-	**258**	**-**
În total	**72489**	**55174**	**22**	**20**	**2**	**77**	**-**	**1247**	**19089**	**5**	**20418**	**28,2**
În %	**15,3**	**12,5**	**2,6**	**26,7**	**0,3**	**0,4**	**-**	**6,1**	**93,5**	**100,0**	**62,1**	**-**
Ţinuturile												
Orhei	**114154**	112900	275	4	271	-	-	-	555	-	**555**	**0,5**
Hotin	**117534**	110230	186	5	181	-	-	484	6809	-	**7293**	**6,2**
Iaşi	**102017**	97308	224	20	204	-	1	103	4107	-	**4211**	**4,1**
Akkerman	**20537**	19174	35	14	21	-	-	-	-	-	**-**	**-**
Bender	**39341**	38868	76	9	67	-	-	15	369	-	**384**	**1,0**
Ismail	**8134**	7903	19	3	16	-	-	-	-	-	**-**	**-**
În total	**401717**	**386383**	**815**	**55**	**760**	**-**	**1**	**602**	**11840**	**-**	**12443**	**3,1**
În %	**84,7**	**87,5**	**97,4**	**73,3**	**99,7**	**-**	**0,01**	**4,3**	**95,2**	**-**	**37,9**	**-**
Numărul total	**474206**	**441557**	**837**	**75**	**762**	**77**	**1**	**1849**	**30929**	**5**	**32861**	**100,0**
Raportul, în %	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**9,0**	**91,0**	**0,2**	**0,003**	**5,6**	**94,1**	**0,02**	**100,0**	**-**

* *ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, Tabelul A. II, f. 63; Tabelul G, f. 66.

** În afară de armeni.

*** Luteranii, reformatorii şi catolicii care locuiau în coloniile germane şi elveţiene, împreună cu preoţii, precum şi coloniştii transdanubieni de confesiune creştin-ortodoxă, împreună cu preoţii, nu au fost incluşi în datele tabelului, din cauza neprezentării informaţiilor cerute.

**** Izvorul nu indică numărul total al populaţiei.

Credincioşilor de rit creştin-ortodox le reveneau 837 de biserici (75 din piatră şi 762 din lemn): în mediul urban – 22 (2,6%) (20 din piatră şi 2 din lemn) de biserici; în mediul rural mediul rural – 815

biserici (97,4%) (55 din piatră şi 760 din lemn). Raportat la numărul total al populaţiei creştin-ortodoxe, cele mai multe biserici erau înregistrate în judeţele Orhei, Ismail şi Iaşi.

Reprezentanţii altor confesiuni creştine şi ai altor religii – luteranii, reformatorii, romano-catolicii, mozaicii, musulmanii etc. – constituiau un număr de 20.418 (62,1%) persoane din mediul urban şi 12.443 (37,9%) de persoane din mediul rural, ceea ce atestă caracterul cosmopolit al oraşelor basarabene. În mediul urban, minorităţile religioase, raportate la numărul total al populaţiei, erau repartizate în felul următor: 11.098 (35,4%) de persoane în oraşul Chişinău, dintre care 10.622 de evrei (33,9% din numărul total de populaţie), 4.710 (69,5%) – în oraşul Hotin, dintre care 4.141 (61,1%) de evrei, 1.689 (46,2%) – în oraşul Bălţi, 1.168 (18,3%) – în oraşul Bender, 774 (6,2%) – în oraşul Akkerman şi 648 (5,5%) – în oraşul Ismail; în oraşele Chilia şi Reni minorităţilor religioase le revenea un loc neînsemnat.

Dintre ţinuturile Basarabiei cel mai mare număr de reprezentanţi ai minorităţilor religioase era înregistrat în ţinuturile Hotin [7.293 (58,6%) de persoane, dintre care 6.809 (54,7%) mozaici (evrei)] şi Iaşi [4.211 (33,8%) persoane, dintre care 4.107 (33%) mozaici]. Însă, raportate la numărul total al populaţiei, minorităţile religioase constituiau un procent destul de mic: Hotin – 6,2% şi Iaşi – 4,1%.

În Basarabia funcţionau 10 biserici ce aparţineau confesiunilor creştine neortodoxe: 5 biserici armeneşti (despre care parveniseră informaţii de la arhiepiscopul armenilor din Basarabia) şi 5 biserici romano-catolice, inclusiv o biserică cu un preot şi 419 enoriaşi de ambele sexe în oraşul Chişinău; o biserică cu un preot şi 97 de enoriaşi în Ismail; o capelă cu un preot şi 70 de enoriaşi în Bălţi; o biserică cu un preot şi 569 de enoriaşi în Hotin şi o capelă cu 484 de enoriaşi în ţinutul Hotin. Preoţimea romano-catolică făcea parte din Ordinul Catedralei Metropolitane şi se subordona Eparhiei din Kameneţ-Podolsk[1].

Alături de comunităţile religioase nominalizate *supra*, izvoarele de arhivă atestă în Basarabia şi diferite confesiuni ale rascolnicilor, veniţi în secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea din diferite gubernii ale Imperiului Rus. Rascolnicii se împărţeau în următoarele trei secte: a)

[1] *ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, ff. 45 verso-46.

credincioşii de rit vechi[1] *(staroveri* sau *lipoveni) care acceptau preoţimea*; b) *credincioşii de rit vechi (staroveri* sau *lipoveni) care nu acceptau preoţimea*[2]; c) *duhoborii* sau *molocanii*[3].

Secta adepţilor ritului vechi (*раскольник / старообрядец / старовер*) s-a format în Rusia în urma reformei religioase înfăptuite, în 1653, de patriarhul Nikon. Aceşti credincioşi şi-au creat propria organizaţie bisericească, ceea ce a provocat schisma bisericii ruse, care ia forma unei mari mişcări ce a cuprins categorii largi ale populaţiei. Mişcarea capătă şi un caracter social. Urmându-i pe propovăduitorii schismei, oamenii părăseau satele şi oraşele, plecau la periferiile Imperiului, întemeind comunităţi ale credincioşilor de rit vechi[4].

Termenul *credincios de rit vechi* apare abia în secolul al XVIII-lea şi capătă o răspândire mai largă doar în secolul al XIX-lea. În trecut, *adeptul sectei religioase de rit vechi (starover)* era numit „kalagur" (*калагур*) sau „kalugher" (*калугер*) – de la cuvântul „kalgan" (*калган*) – baie mare din lemn în care credincioşii de rit vechi se spălau pentru a nu merge la băile comune, sau „ceaşecinic" (*чашечник*) – de la obiceiul de a mânca din farfurie personală, sau „kerjak" (*кержак*) – de la denumirea râului Kerjeneu, sau „lipovean" *(липован)* – de la dragostea faţă de obiectele din tei (*липа*), sau „caţap" *(кацап)* – de la obiceiul de a purta barbă, din rom. „ca ţapul".

În Basarabia (Bugeac), credincioşii de rit vechi au început să se aşeze la începutul secolului al XIX-lea, când aceste teritorii se aflau încă sub dominaţia otomană. După anexarea în 1812 a teritoriului dintre Prut şi Nistru la Imperiul Rus, credincioşii de rit vechi nu doar că nu au plecat de pe aceste teritorii, dar au continuat să vină din guberniile interne ruse. Aici, fiind mai departe de instituţiile imperiale, aflându-se într-o siguranţă

---

[1] Despre credincioşii de rit vechi din Basarabia a se vedea mai detaliat: А.С. Аксаков, *Записка о бессарабских раскольниках*, в Русский архив, 1888, т. III, кн. 11, сс. 128-139.

[2] Izvoarele îi atestă pe credincioşii de rit vechi (staroveri sau lipoveni) care nu acceptau preoţimea cu termenul rus de *раскол часовенный* (*ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 46 verso).

[3] *ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 46 verso.

[4] *Энциклопедический словарь,* издатели Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон, СПб., 1900, т. XXVI, с. 454; М.О. Шахов, *Старообрядчество*. În: Религиоведение: Энциклопедический словарь. Под ред. А.П. Забияко, А.Н. Красникова, Е.С. Элбакян, М., 2006, сс. 1013-1014.

mai mare şi fiind sub protecţia funcţionarilor locali, credincioşii de rit vechi puteau să-şi exercite mai liber cultul[1].

Un factor important, după cum considera episcopul Dunării de Jos, Melhisedec, care a favorizat strămutarea credincioşilor de rit vechi în Ţările Române, iar ulterior şi în Basarabia, a fost faptul că guvernul, „recunoscând ierarhia austriacă a credincioşilor de rit vechi din ţară, le-a permis credincioşilor de rit vechi să se declare naţiune şi confesiune religioasă aparte, faţă de naţiunea titulară din ţară şi să se organizeze separat, ca element străin ţării, similar evreilor, care locuiesc pe aceste teritorii doar de dragul intereselor proprii, neavând, între timp, nicio tangenţă morală cu ţara”[2].

Credincioşii de rit vechi se eschivau de la biserica greco-rusienească, prin intermediul reeditării cărţilor vechi bisericeşti, dar aveau preoţii lor, hirotoniţi de arhiepiscopul eparhial (izvorul nu indică cui se subordonau – *V.T.*), dar şi dascăli proprii[3].

Credincioşii de rit vechi (lipovenii) care nu acceptau preoţimea erau o aşchiere din cadrul staroverilor; eschivarea lor de la ortodoxism constă în faptul că nu acceptau preoţimea, dar se închinau icoanelor. Aceşti credincioşi de rit vechi aveau case de rugăciuni şi persoane numite *statutari* (*уставщики*), care înlocuiau preoţii în oficierea ritualului religios[4].

Duhoborii sau *molocanii*[5] se numeau pe sine creştini care cred în spirite; se mărturiseau duhului/spiritului; nu-şi fac cruce cu degetele; nu

---

[1] *Статистические сведения о раскольниках (липованах) в Молдо-Валахии (Румынии)*, в Кишиневские Епархиальные Ведомости, 15-31 января, 1873, № 2, cc. 77 (Extras din lucrarea episcopului Dunării de Jos, Melhisedec: *Русские раскольники*, Bucureşti, 1871).

[2] *Ibidem*, p. 67.

[3] *ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 46 verso.

[4] *Ibidem*, ff. 46 verso-47.

[5] ***Molocan*** – sectă religioasă care s-a constituit la sfârşitul secolului al XVIII-lea în gubernia Tambov. Fondatorul sectei – ţăranul Semion Uklein. Către sfârşitul vieţii Uklein avea peste 5000 de adepţi în guberniile Tambov, Harkov, Ekaterinoslav, Orlovsk şi Simbirsk. Denumirea de molocani a fost dată acestei grupări religioase, în 1765, de către consistoriul din Tambov, datorită faptului că membrii sectei foloseau în mâncare, în timpul postului, lapte *(молоко)*. Reprezentanţii acestui curent religios îşi spuneau creştini duhovniceşti, iar denumirea de molocani o explicau prin faptul că învăţătura propovăduită de ei conţine *„словесное молоко”* – *„laptele duhovnicesc*”, despre care se vorbeşte în *Sfânta Scriptură* (Ф.М. Лурье, *Российская история и культура в таблицах*, СПб., 1998, с. 211).

Molocanii pătrund în Principatele Române, inclusiv în Basarabia, la sfârşitul sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea, venind, în fond, din guberniile Moscova, Tambov,

aveau biserici şi case de rugăciuni. Molocanii considerau că *Biblia* este singura justificare a credinţei; Sfânta Treime nu există, iar cele trei ipostaze sunt diferite numiri ale lui Dumnezeu; preoţimea a existat numai în *Vechiul Testament*; botezul cel „adevărat" este învăţarea *Sfintei Scripturi*: afundarea în apă sau stropirea este o simplă ceremonie; adevărata „împărtăşanie" cu trupul şi sângele Domnului este tot studierea Bibliei; nu admiteau jurământul şi serviciul militar; respingeau cinstirea sfinţilor şi a crucii, considerându-le înşelăciuni[1].

Statistica de la 1828 ne permite să facem o analiză comparativă a numărului de rascolnici din Basarabia, în raport cu numărul creştinilor ortodocşi şi numărul total al populaţiei (Tabelul 9).

Tabelul 9

Numărul total al populaţiei, inclusiv creştin-ortodoxe, şi al altor confesiuni (secte ale rascolnicilor) din Basarabia, conform statisticii din 1828*

Oraşele şi ţinuturile	Numărul total de locuitori	Raportul, în %	Inclusiv:		Sectele rascolnicilor					În raport cu creştinii ortodocşi	În raport cu numărul total al populaţiei
			Creştin-ortodoxă (de ambele sexe)**	Raportul, în %	Lipoveni ce acceptau preoţimea	Lipoveni ce nu acceptau preoţimea	Duhoborii *sau* molocanii	Numărul total	Raportul, în %		
Oraşele											
Chişinău	31351	43,2	**19466**	**35,3**	55	916	23	**994**	**28,6**	**5,1**	**3,2**
Hotin	6780	9,4	**2100**	**3,8**	-	-	-	**-**	**-**	**-**	**-**
Bălţi	3657	5,0	**2024**	**3,7**	24	-	-	**24**	**0,7**	**1,2**	**0,7**
Akkerman	12576	17,4	**11196**	**20,3**	-	-	114	**114**	**3,3**	**1,0**	**0,9**
Bender	6327	8,7	**4550**	**8,2**	-	547	148	**695**	**20,0**	**15,3**	**11,0**
Ismail	11798	16,3	**10014**	**18,1**	1277	61	-	**1338**	**38,5**	**13,4**	**11,3**
Reni	-**	-	**2613**	**4,7**	-	-	-	**-**	**-**	**-**	**-*****
Chilia	-**	-	**3211**	**5,8**	313	-	-	**313**	**9,0**	**9,7**	**-*****
În total	**72489**	**13,3**	**55174**	**12,5**	**1669**	**1524**	**285**	**3478**	**58,2**	**6,3**	**4,8**
În %	**15,3**	**-**	**12,5**	**-**	**48,0**	**43,8**	**8,2**	**100,0**	**-**	**-**	**-**
Ţinuturile											
Orhei	114154	28,4	**112900**	**29,2**	225	-	5	**230**	**9,2**	**0,2**	**0,2**
Hotin	117534	29,3	**110230**	**28,5**	42	-	-	**42**	**1,7**	**0,04**	**0,04**
Iaşi	102017	25,4	**97308**	**25,2**	615	-	-	**615**	**24,6**	**0,6**	**0,6**
Akkerman	20537	5,1	**19174**	**5,0**	1371	-	-	**1371**	**54,8**	**7,2**	**6,7**
Bender	39341	9,8	**38868**	**10,1**	4	8	-	**12**	**0,5**	**0,03**	**0,03**

Reazani, Tula, Ekaterinoslav şi Herson. În anii '20 ai sec. al XIX-lea molocanii erau înregistraţi în oraşele Bender, Chişinău, Akkerman etc. şi în unele localităţi rurale ale Basarabiei (Ion Gumenâi, *Molocanii din Basarabia. Originile şi componenţa etnică*, în Archiva Moldaviae, an I, Iaşi, 2009, pp. 46-53).

[1] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 47; *Христианство*, том 2, Москва, 1995, с. 143.

Ismail	8134	2,0	**7903**	**2,0**	231	-	-	**231**	**9,2**	**2,9**	**2,8**
În total	**401717**	**84,7**	**38683**	**87,5**	**2488**	**8**	**5**	**2501**	**41,8**	**0,6**	**0,6**
În %	**84,7**	-	**87,5**		**99,5**	**0,3**	**0,2**	**100,0**	-	-	
Numărul total*****	**474206**	**100,0**	**441557**	**100,0**	**4157**	**1532**	**290**	**5979**	**100,0**	**0,7**	**1,3**
Raportul, în %	**100,0**	-	**100,0**		**69,5**	**25,6**	**4,9**	**100,0**	-	-	-

* *ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, ff. 47-48; Tabelul A. II, f. 63; Tabelul G, f. 66.
** Izvorul nu indică numărul total al populaţiei.
*** Din lipsa de date, nu putem raporta la numărul total al populaţiei.
**** În numărul total ce aparţin altor confesiuni, izvorul indică 5.974 de persoane.

Autorii statisticii din 1828 confirmă că în Basarabia erau înregistraţi 5.974 (corect – 5.979) de rascolnici de ambele sexe, care se ocupau, de regulă, cu agricultura, cărăuşia şi negoţul, nu răspândeau în rândurile poporului simplu viziunile lor religioase, din care considerent nu aveau o influenţă negativă asupra populaţiei creştin-ortodoxe[1].

Datele Tabelului 9 confirmă că rascolnicii din Basarabia se împărţeau în trei categorii: *credincioşii de rit vechi (staroveri, lipoveni) care acceptau preoţimea* – 4.157 de persoane, inclusiv: 1.669 (40,1%) – în mediul urban [1.277 (76,5%) – în oraşul Ismail, 313 (18,8%) – în oraşul Chilia, 55 (3,3%) – în oraşul Chişinău şi 20 (1,2%) – în oraşul Bălţi] şi 2.488 (59,9%) – în mediul rural [1.371 (55,1%) – în ţinutul Akkerman, 615 (24,7%) – în ţinutul Iaşi, 231 (9,3%) – în ţinutul Ismail, 225 (9%) – în ţinutul Orhei, 42 (1,7%) – în ţinutul Hotin şi 4 (0,2%) persoane în ţinutul Bender]; *credincioşii de rit vechi (staroveri, lipoveni) care nu acceptau preoţimea (раскол часовенный)* – 1.532 de persoane, inclusiv: 1.524 (99,5%) – în mediul urban [916 (60,1%) – în oraşul Chişinău, 547 (35,9%) – în oraşul Bender şi 61 (4%) – în oraşul Ismail] şi doar 8 persoane (0,5%) – în mediul rural (în ţinutul Bender); *duhoborii* sau *molocanii* – 290 de persoane, inclusiv 285 (98,3%) – în mediul urban [148 (51%) – în oraşul Bender, 114 (39,3%) – în oraşul Akkerman şi 23 (7,9%) – în oraşul Chişinău] şi doar 5 (1,7%) persoane – în mediul rural (în ţinutul Orhei).

În diferite oraşe şi ţinuturi, rascolnicii erau repartizaţi în felul următor: din numărul total de 5.979 de persoane, 3.478 (58,2%) locuiau în diferite oraşe ale Basarabiei [1.338 (38,5%) – în oraşul Ismail, 994 (28,6%) – în oraşul Chişinău, 695 (20%) – în oraşul Bender, 313 (9%) – în oraşul Chilia, 114 (3,3%) – în oraşul Akkerman şi 24 (0,7%) – în oraşul

[1] *ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 48.

Bălţi] şi 2.501 (41,8) – în diferite ţinuturi [1.371 (54,8%) – în ţinutul Akkerman, 615 (24,6%) – în ţinutul Iaşi, câte 231-230 (câte 9,2%) – în ţinuturile Ismail şi Orhei, 42 (1,7%) – în ţinutul Hotin şi 12 (0,5%) persoane – în ţinutul Bender].

Destul de semnificativă este raportarea rascolnicilor faţă de confesiunea creştin-ortodoxă şi numărul total al populaţiei, raport care, pentru unele oraşe şi ţinuturi, este unul nesemnificativ, iar pentru altele destul de concludent. Comparativ cu numărul populaţiei creştin-ortodoxe, *rascolnicii* erau repartizaţi în felul următor: în oraşul Bender – 15,3% şi în oraşul Ismail – 13,4%, în celelalte oraşe aceştia erau într-un număr mul mai redus (în Chilia – 9,7%, în Chişinău – 5,1%, în Bălţi – 1,2% şi în Akkerman – 1%); în mediul rural: în ţinutul Akkerman – 7,2% şi în ţinutul Ismail – 2,9% din numărul total, în celelalte ţinuturi – într-un număr mult mai redus (în Iaşi – 0,6% şi în Orhei – 0,2%, iar în ţinuturile Hotin şi Bender – doar 0,04% şi, respectiv, 0,03%). Raportat la numărul total al populaţiei, rascolnicii păstrau cam aceeaşi situaţie, dar în proporţii puţin mai mici.

Autorii statisticii din 1828 atestă că aceste confesiuni, în special romano-catolicii şi armenii (deşi nu dispunem de date), se ocupau: *primii* – cu agricultura şi creşterea animalelor, *ultimii* – cu comercializarea în prăvălii a mărfurilor aduse din guberniile interne ruse[1].

Concluzii

Cele relatate *supra* ne permit să concluzionăm că Memoriul din 1828, depozitat în Fondul *Cancelaria guvernatorului Basarabiei* (F. 2, *ANRM*), prezentat de instituţiile regionale administraţiei imperiale din Sankt Petersburg, după suprimarea autonomiei limitate şi provizorii a Basarabiei (în baza Regulamentului din 29 februarie 1828), prezintă un interes deosebit pentru studierea proceselor demografice, structurilor sociale şi confesiunilor religioase. Memoriul, include mai multe tabele care descriu, în cazul nostru, situaţia demografică, socială şi confesională a Basarabiei la 1828, fiind însoţit de un comentariu destul de detaliat al tabelelor.

[1] *Ibidem*.

Diversitatea datelor statistice, incluse în memoriu, atestă faptul că instituţiile regionale dispuneau de diverse şi variate date cu privire la numărul/dinamica populaţiei (natalitatea, mortalitatea, nupţialitatea), densitatea, compartimentarea pe sexe, ocupaţia, starea socială şi confesională etc., folosindu-le în impunerea fiscală şi alte dări la care era impusă populaţia din Basarabia.

Deşi datele statistice nu sunt complete, nu includ toate categoriile sociale şi etnice, din varii motive, ele ne permit să determinăm anumite tendinţe şi să evidenţiem procese în politica guvernamentală promovată de administraţia imperială rusă în Basarabia, după anexarea ei la Imperiul Rus.

Bessarabia in 1828: demographic processes, social structures and religious confessions (Described in a memorandum to the Russian imperial institutions) (Part I)

The author analyzes a memorandum from 1828, kept in the Chancellery Fund of the governor of Bessarabia (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 1-69 verse), presented by the regional institutions of the imperial administration of St. Petersburg, after the suppression of the limited temporary autonomy of Bessarabia, based on the Regulation of February 29, 1828. The memorandum, which includes several tables describing the economic, social and religious situation of Bessarabia in 1828, is accompanied by a rather detailed commentary on the tables, which is more like a report, which the regional institutions presented annually at Petersburg starting with 1842 (at the beginning the data referring to the population included information for entire Bessarabia, and starting with 1847 – for each county center and for every county).

The memorandum includes data on the area of the counties, the total number of the population divided by sex, social categories (nobles, clergy, peasants, members of szlachta, foreign colonists, the poor), the number of houses, in addition to those in urban areas included in this statistic, the number of localities in each county, depending on the number of houses (households), the surface of arable land, pastures, forests etc.

Of particular interest are the compartments dedicated to the state of cities, different branches of rural and urban households: animal husbandry, agricultural development, handicrafts and various craft branches, factories and plants, internal and external trade, the moral character of the population, denominations.

Quite valuable are the detailed comments (69 pages written on both sides) with reference to the 10 tables, attached at the end of the memorandum, which give us the opportunity to understand the processes that took place in Bessarabia during this time.

Keywords: *Bessarabia, Russian Empire, memorandum, socio-economic situation, statistics, social categories, population*

Valentin TOMULEŢ,
doctor habilitat în istorie,
profesor universitar
Uiversitatea de Stat din Moldova
e-mail: *valentin.tomulet@usm.md*